

© Н.С. Вакула, 2013

УДК 61 (09): 614.2 (477. 87)

Н.С. ВАКУЛА

Закарпатський обласний інформаційно-аналітичний центр, медична бібліотека, Ужгород

**ЛІКАР СТЕПАН МИКУЛАНИНЕЦЬ (1903 – 1978): НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ЖИТТЯ
(ДО 110-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

У роботі вперше публікуються невідомі сторінки життя відомого на Закарпатті лікаря-терапевта, науковця, невтомного організатора охорони здоров'я на Закарпатті у ХХ столітті Степана Микуланинця.

Ключові слова: лікарі, біографії, охорона здоров'я, регіон Закарпаття, історія

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

23 березня 1903 р. – народився в сім'ї греко-католицького священика села Лінці Ужгородського району.

1910-1921 рр. – закінчив початкову народну школу та Ужгородську гімназію.

1921-1926 рр. – навчався на медичному факультеті Празького університету.

1927 р. – одержавши з відзнакою диплом доктора медичних наук, пройшов інтернатуру в Першій клініці у Празі. Здобув спеціалізацію «Внутрішні хвороби».

1930-1933 рр. – приступив до роботи в страхкасі приватних службовців у Празі. Пройшов стажування в м. Брно (Чехословаччина) та м. Варшава (Польща).

1934 р. – Міністерством охорони здоров'я Чехословаччини був переведений у м. Ужгород, щоб очолити роботу Народного Дому Здоров'я в Підкарпатській Русі, як тоді називалось Закарпаття. Займається організацією лікувальної справи, профілактичною та санітарно-освітньою роботою серед населення краю.

1934-1938 рр. – лікувальна практика. Степан Микуланинець здобув славу „народного лікаря”.

Кінець 1938 р. – після Віденського арбітражу, коли Чехословаччина передала значні частини території Словаччини і Підкарпатської Русі (включно міста Ужгород, Мукачєво, Берегово) Угорщині, Степан Миколайович переїжджає працювати в Карпатській Севлюш (нині м. Виноградів), таким чином підтримавши визвольні змагання у Закарпатті.

1 березня 1939 р. – керівництвом Карпатської України призначається повіреним керівником лікарні, що була евакуйована з м. Мукачєва до замку Берегвар, у село Чинадієво Мукачівського району.

1939-1944 рр. – за час окупації Закарпаття угорськими військами Степан Миколайович працює лікарем-ординатором в окружній лікарні м. Севлюш (м. Виноградів). За ним встановлено нагляд угорського керівництва лікарні.

1946 р. – після визволення Закарпаття від фашистсько-німецьких загарбників уповноважений у справах охорони народного здоров'я Закарпатської України призначає С.М. Микуланинця директором державної окружної лікарні в м. Севлюш (Виноградів) і завідувачем терапевтичного відділення лікарні. Член окружного виконавчого комітету.

1947 р. – за активну організаторську, професійну працю С.М. Микуланинця обирають депутата-том Верховної Ради Української РСР від Виноградівського округу.

13 червня 1947 р. – призначається на посаду завідувача обласного відділу охорони здоров'я та завідувача тубвідділу Ужгородської лікарні за сумісництвом.

1947-1958 рр. – налагоджує систему охорони здоров'я Закарпаття після війни. Втілює у життя урядові програми з охорони здоров'я, розвиває спеціалізовану медичну допомогу в краї.

1955 р. – Степан Миколайович захистив кандидатську дисертацію на тему: “Розвиток охорони здоров’я в Закарпатській області”.

1957 р. – С.М. Микуланинець – учасник Республіканського з’їзду терапевтів УРСР.

1958-1963 рр. – працює обласним терапевтом, а з 1963-го – доцентом кафедри соціальної гігієни та організації охорони здоров’я на медичному факультеті в Ужгородському державному університеті.

З кінця 60-х – очолює обласні курси підвищення кваліфікації лікарів.

1978 р. – Степан Миколайович переступив межу вічності.

НАГОРОДИ: Орден „Знак Пошани”, значок „Відмінник охорони здоров’я”, медаль „За доблестний труд”.

Чимало яскравих сторінок зберігає історія медицини Закарпаття. П’ять років тому медичною громадою Закарпаття було відзначено 105-у річницю з дня народження відомого у краї лікаря-терапевта, науковця, невтомного організатора охорони здоров’я, завідувача обласного відділу охорони здоров’я, доцента кафедри соціальної гігієни та організації охорони здоров’я медичного факультету Ужгородського державного університету – Микуланинця Степана Миколайовича, лікарська діяльність якого розпочалася в далекі 30-і роки ХХ століття, коли Закарпаття під назвою Підкарпатська Русь входило до складу Чехословаччини. Досліджуючи життя і діяльність цієї неординарної особистості було виявлено чимало цікавих фактів, пов’язаних із становленням та розвитком охорони здоров’я на Закарпатті часів Підкарпатської Русі, угорської окупації, важкі післявоєнні роки, радянський період. Знайдений матеріал було узагальнено, систематизовано, доповнено науковими працями С.М. Микуланинця та літературою про його життя і опубліковано автором у рамках серії «Визначні постаті медицини Закарпаття» як біобібліографічний покажчик «Степан Микуланинець», який побачив світ напередодні 110-річниці з дня його народження [5]. Однак, треба зазначити, після проведеної роботи, з плином часу, цілком несподівано були виявлені нові невідомі сторінки життя ювіляра, які вперше публікуються у даній статті.

Степан Миколайович Микуланинець народився 23 березня 1903 року в селі Лінці Ужгородського району в сім’ї місцевого священика. Початкову народну школу закінчив у рідному селі. Продовжував навчання в державній гімназії м. Ужгород. Восени 1921 року вступив на навчання до Празького університету на медичний факультет. Всі сили юнака були направлені на те, щоб оволодіти мистецтвом лікування. Вчився на відмінно.

У 1927 році, одержавши диплом доктора медичних наук, Степан Микуланинець приступив до проходження інтернатури в Першій клініці у Празі. Здобув спеціалізацію з внутрішніх хвороб. Восени 1930 року розпочалися перші його кроки як практикуючого лікаря: став працювати фаховим терапевтом у страхкасі приватних службовців у Празі. Пропрацював до листопада 1933 року. Потім для вдосконалення спеціалізації був направлений на два тижні в клініку м. Брна (Чехословаччина) і на тиждень у м. Варшаву (Польща). Після цього Міністерством здоров’я Чехословаччини молодий і здібний лікар був переведений в Ужгород, щоб очолити роботу Народного Дому Здоров’я, будівництво якого щойно було завершено (нині це будівля міської дитячої поліклініки, частина якої вже передана бізнесовим структурам). Треба підкреслити, що силами земської уряду й участі всієї громадськості Підкарпатської Русі, добровільних пожертв була зроблена дуже важлива справа – це створення першого медичного закладу, доступного для всіх жителів Підкарпатської Русі. Медична допомога в ньому надавалася безкоштовно.

Велика ділянка роботи була охоплена діяльністю Народного Дому, головним лікарем якого став Степан Миколайович Микуланинець. У цей час рівень захворюваності на туберкульоз, венеричні хвороби, ендемічний зоб та різноманітні інфекційні недуги на Підкарпатській Русі був високим. Тому найголовнішим і першочерговим завданням закладу стала рішуча боротьба з інфекціями. Для організації роботи по боротьбі з хворобами під керівництвом С. Микуланинця у структурі закладу організовуються такі підрозділи: епідеміологічний, баклабораторія з відповідним до того часу обладнанням, три амбулаторії по боротьбі з туберкульозом, венеричними та дитячими хворобами, а також добровільна (санпросвітня) частина із числа добровольців.

Добровільна частина Будинку Народного Здоров’я, до складу якої входили медичні працівники, патронажні сестри і соціальні працівники, систематично проводила санітарно-виховну роботу серед населення Підкарпатської Русі – бесіди, лекції, фільми. Як приклад, лікар С. Микуланинець пише і виступає з своїми працями: «Алкоголізм на Верховині» та «Популяційна проблема Закарпаття». Часто читає лекції серед робітників і селян про причини різних тяжких захворювань та як вести боротьбу з ними.

Перші успіхи роботи медичного закладу були відчутними уже за рік. Люди повірили лікареві, який дбав про їх здоров’я. Про успішну роботу Дому Народного Здоров’я красномовно розповідає опублікована статистика в газеті «Свобода»: «У 1934 році посітило протитуберкульозну пораду 3 656 осіб, «Нашим дітям» – 4 530 дітей, противенеричну 2 141 хворих, а крім того був обстежений здоровельний стан 2 271 шкільних дітей. Разом 12 598 осіб. Проведено рентгенобстеження легенів у 2 212 осіб. Ці числа вказують, яку благородну роботу виконує «Дім Народного Здоров’я», ведучим лікарем якого є русин – д-р Степан Микуланинець» [6].

Однак, треба зауважити, робота Народного Дому Здоров'я в повному обсязі була налагоджена лише в Ужгородському окрузі. Верховинські села потребували медичної допомоги більше, адже тут лютували найбільші соціальні негаразди і найвища смертність. Лікар С. Микуланинець не сидів, склавши руки. Узявши рюкзак з інструментами і ліками, він почав обходити села Верховини, подаючи медичну допомогу усім, хто її потребував. Звістка про лікаря, який по гірських стежках пробирається у віддалені села і безкорисливо лікує народ, швидко поширилася по всій Верховині. Його очікували в кожному селі, хуторі. Його вказівки і поради охоче виконувались, а інколи, при великій віддаленості від лікарні, відсутності амбулаторії і медичного персоналу, він був єдиною надією і порятунком хворого. Такими діями Степан Микуланинець зумів привабити до себе населення краю і успішно лікувати селян. Але покращити надання медичної допомоги селянам самотужки, звичайно, він не міг. Побачені ним убоге життя селян і жахливі умови побуту, проведені обстеження стану здоров'я населення змусили С. Микуланинця шукати нові методи боротьби з туберкульозом, інфекційними захворюваннями, зобною хворобою, проводити соціальні й наукові дослідження. Він був переконаний у тому, що населення верховинських сіл можна забезпечити від жорстокої зобної хвороби. Він підтримував фахові зв'язки з дільничними лікарями, які також проводили свої обстеження (Ю. Ясинецький, М. Літов, А. Одарченко, Я. Стухлик, Б. Альберт), їх висновки тільки підтвердили правильність розрахунків С. Микуланинця у тому, що з додаванням мікроскопічних доз йодистих сполук до звичайної солі, можна побороти страшну хворобу верховинських сіл. Не чекаючи урядового розпорядження С. Микуланинець і названі лікарі-ентузіасти з власної ініціативи розпочали профілактику зобної хвороби в гірських районах краю. А загальні висновки про причини захворюваності тодішнього населення Закарпаття висвітлені ним у праці: «Здравоохранение и социально-санитарные отношения на Подкарпатской Руси», опублікованої в збірнику «Подкарпатская Русь. За годы 1919–1936». Тут Степан Микуланинець перелічує такі основні причини захворювань: низький рівень життя, велика віддаленість лікарень, погані засоби пересування до медичного закладу і висока плата за медичну допомогу в стаціонарах (від 22 до 70 крон при середньому заробітку 8–14 крон). Але такими були реалії життя закарпатців у 30-х роках ХХ століття. Бідний селянин не міг вчасно звернутися по медичну допомогу і, більше того, він не міг собі цього дозволити.

За опублікованою статистикою цілком офіційно на 1937 рік у державному бюджеті Чехословаччини на охорону здоров'я було виділено 160 млн. крон, а з цього для Підкарпаття – тільки 5 млн. 523 тисячі: «... Коли відрахувати 2 237 500 крон, які лікарні мають в цьому році повернути державі зі своїх прибутків, то для Підкарпаття далось тільки 2, 25 відсотків вседержавної суми» [7].

У кінці 30-х років С. Микуланинець підтримував визвольні змагання в краї. Як лікар, інтелігент жертвував ширі пожертви на «Просвіту», «Союз Підкарпатських Руських Студентів» у Празі (на безкоштовні обіди для бідних студентів) [2]. Після Віденського арбітражу (2 листопада 1938 р.), коли Чехословаччина, за рішенням арбітражних країн Німеччини та Італії, передала значні частини території Словаччини і Підкарпатської Русі Угорщині, включаючи міста Ужгород, Мукачево, Берегово разом із прилеглими до них селами, Степан Микуланинець з Ужгорода переїздить на територію Карпатської України, в Севлюш (нині м. Виноградів). Серед його однодумців були хірург Олександр Васильович Фединець, який на той час очолював Комору хірургів Закарпаття, директор Ужгородської акушерської школи Велемір Німець та інші лікарі.

1 березня 1939 року його призначають повіреним керівником лікарні, яка була евакуйована з Мукачева до замку Берегвар, у село Чинадісво Мукачівського р-ну. У другій половині березня того ж року, як відомо, угорські війська повністю окупували територію Закарпаття. Але жити треба було. Степан Микуланинець добивається переведення в окружну лікарню м. Севлюша, де одержав місце лікаря-ординатора. Тяжкими були роки праці під час окупації краю угорськими військами. Севлюська лікарня на 250 ліжок у той час мала терапевтичне відділення, до складу якого в той час входили інфекційне, неврологічне та фтизіатричне відділення. За браком лікарів окрім щоденних обов'язків, Степан Миколайович змушений був щоденно робити рентгено-скопічне дослідження хворим на туберкульоз, накладати пневмоторакси, проводити профілактичне обстеження хворих інших відділень тощо. За таку активну працю за ним встановлюється нагляд угорського керівництва лікарні. Про цей період життя публікації минулих років розповідають, що нагляд здійснював доцент Донгофер, спеціально викликаний для цього із Будапешта. Той два місяці безвиїзно сидів у його кабінеті. Лікареві довелося мовчки виконувати свою роботу. Тільки в думках було одне – коли скінчиться війна, коли очікується прихід радянських військ? Та й у місті діялися страшні речі: на центральній площі Севлюша було розстріляно 13 партизанів, звинувачених у зв'язках з радянськими партизанами у місті. У співпраці з Гестапо все єврейське населення міста раптово було ізольоване в так зване гетто, що знаходилося на вулиці Піхеш, а через якийсь час цих людей було депортовано у концентраційні табори. Серед них було багато пацієнтів і приятелів Степана Миколайовича.

1944-го в останні дні існування Мадярщини фронт рухався у напрямку Хуст-Виноградів, а в Угорщині Дебрецен уже був зайнятий радянськими військами. Лікарня в Севлюші була переповнена хворими, які поверталися з фронту, полону, концтаборів. Лікарі працювали у напруженому графіку, майже цілодобово. А незабаром Червона Армія крок за кроком почала визволяти закарпатську землю. Незавидну спадщину залишив Ошдані Виноградівській лікарні, втікаючи від частин Радянської Армії. Він вивіз майже всю білизну і найцінніші інструменти та препарати, і навіть не погребував узяти операційний стіл [3].

Новою владою С.М. Микуланинець був призначений директором Севлюської лікарні. Та одного дня сталося щось жахливе: був листопад 1944 року. Вранці, на так званій п'ятихвилинці у директора, яка проходила в приміщенні з вікнами на головну вулицю міста, між лікарями відчувалося якесь сум'яття, розгубленість і збудження. Слово за словом з'ясувалося, що вночі до квартири директора С. М. Микуланинця, яка знаходилась на території лікарні, з'явилася група молодчиків із міліції в шапках з червоною стрічкою. Вони наказали лікарю С.М. Микуланинцю зібратися, взяти із собою одяг та їжу на три дні, бо він є заарештований. Так усі лікарі дізналися, що С.М. Микуланинця обвинувачено політично, бо його батько був греко-католицьким священиком. Дружина Аннічка, чешка, колишня співачка із Праги, дуже плакала, заспокоювала доньку Надю. Микуланинця С.М. забрали, повели на збірний пункт. Там зібрали чимало антирадянських елементів – директорів банку, націоналістів-мадярів і т.п. Їх повинні були відправити невідомо куди на три дні. Лікар М. Денчур на схилі років згадує про ці події так: «Ми, переживаючи, дивилися із вікна лікарні, в який бік і куди його поведуть. Був дощовий, холодний день. Колону до ста людей супроводжували спереду і збоків. Позаду йшли військові на конях з автоматами. Ближче до кінця колони, з боку лікарні ми побачили змарнілого, одягнутого мов на полювання, нашого директора, який ішов з опущеними очима. Так відвели С.М. Микуланинця, а ми залишилися всі у страшнім недорозумінні і розпачі. Потім розійшлися. Для нас це було страшним і незрозумілим, тим більше, що С.М. Микуланинець виявляв лояльність до нової влади і знав говорити «по-руськи».

Відсутність директора лікарні тривала 2–3 тижні. Потім С.М. Микуланинець повернувся додому і далі продовжував працювати директором. Про те, що сталося, ніхто не згадував та й у той час на ці теми розмовляти не можна було. Довгі роки ця подія була овіяна мовчанням і завдяки певним життєвим обставинам стала відомою тільки сьогодні.

Після визволення Закарпаття від німецько-фашистських загарбників лікаря С.М. Микуланинця, з 14 березня 1946 року, уповноваженим у справах охорони народного здоров'я Народної Ради Закарпатської України було призначено директором вже державної окружної лікарні в м. Севлюш і завідувачем терапевтичного відділення. Не думаючи про пережите, з великим ентузіазмом взявся Степан Миколайович за відновлення лікарні, пограбованої окупантами. Нелегко йому було відновлювати її господарство: підготувати корпуси, зібрати необхідне медичне обладнання, більше того, відкрити нові відділення – пологове та інфекційне, яких не було раніше, прийняти на роботу лікарів і налагодити роботу лікувального закладу, організувати достатній догляд за хворими. І це Степану Миколайовичу, треба сказати, вдалося – окружна лікарня м. Севлюша за короткий час перетворюється в одну з кращих у краї.

Ось такою складною, проте ще однією яскравою сторінкою свого життя ввійде в історію медицини краю Степан Миколайович Микуланинець, 110-ту річницю з дня народження якого відзначали у 2013 році.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вакула Н.С. Лікар, що віддав себе людям. До 105-ї річниці з дня народження Степана Микуланинця / Н.С. Вакула // Ужгород. — 2008. — 29 березня. — С. 10.
2. Закарпатський обласний державний архів: оп.3, спр. 911, арк. 238.
3. Мадяр В. Лікар — громадський діяч / В. Мадяр // Закарпатська правда. — 1947. — 19 січня. — С. 2.
4. Микуланинець С. Здравоохранение и социально-санитарные отношения на Подкарпатской Руси / С. Микуланинець // Подкарпатская Русь. За годы 1919–1936 / ред. Е.С. Бачинский. — Ужгородъ: Школьная помощь. — С. 71—74.
5. Микуланинець Степан Миколайович (1903–1978): біобібліографічний покажчик / ЗОМІАЦ, Медична бібліотека; [авт.-уклад. Н.С. Вакула]. — Ужгород, 2012. — 38 с. — (сер. «Визначні постаті медицини Закарпаття»).
6. Свобода. — 1935. — 7 лютого. — С. 4: Замітка про роботу Народного Дому Здоров'я.
7. Смутна статистика // Свобода. — 1936. — 30 липня. — С. 1.

N.S. VAKULA

Transcarpathian Regional Medical Information Analytical Centre, Medical Library, Uzhhorod

DOCTOR STEFAN MYKULYNINETS (1903-1978) — UNKNOWN PAGES OF LIFE. THE 110-ANNIVERSARY OF THE BIRTH

In this article the first time published the unknown pages of life in Transcarpathia famous doctor — a therapeutic-practitioner, a scientist, a tireless organizer of Health in the Carpathian region in the twentieth century.

Key words: doctors, biography, Zakarpattia region, health, history

Стаття надійшла до редакції: 22.10.2013